

КУЛЬТУРА ПОЧАТКУ XX СТ.

Лекція 9

Доц. Бадєєва Л.І.

Факультет навчання іноземних громадян,
кафедра українознавства, ХНУРЕ

Мета і завдання

- Розкрити особливості культури ХХ ст.,
- охарактеризувати модернізм та його різновиди;
- Аналізувати масову культуру.

План

- **Особливості культури ХХ ст.**
- **Модернізм та його основні напрями.**
- **Культурні події в Україні поч. ХХ ст.**

Особливості культури ХХ ст.

- **Культура ХХ ст. - одне з найскладніших явищ в історії світової культури.**
- **По-перше, це пояснюється великою кількістю соціальних потрясінь, страшних світових війн, революцій;**

Особливості культури ХХ ст.

- **По-друге, відбуваються суттєві зміни в галузі економіки та засобів виробництва; урбанізація культури.**

Особливості культури ХХ ст.

- **По-третє, поступове перетворення суспільства на комплекс різних об'єднань та угруповань веде до процесу загальної інституціоналізації, результатом якої є позбавлення людини власного "Я", втрата індивідуальності.**

Характерні риси культури

XX ст.

- 1) інтегративність, тобто сполучення окремих складових культури в нові комбіновані види мистецтва;**
- 2) остаточний перехід від колективного стилю до індивідуального: невпинний пошук нових засобів вираження і відображення світу. Культура стала багатовимірною.**

Особливості культури ХХ ст.

**У культурі ХХ ст. можна
прослідкувати дві основні лінії
історичного розвитку:**

- 1) одна пов'язана з продовженням
традицій реалізму (критичний,
соціалістичний);**
- 2) друга - з виникненням на базі
декадентства модернізму та
подальшим його розвитком.**

Періодизація культури ХХ ст.

- **продовження розвитку реалістичної традиції та модернізму (декадансу): кінець ХІХ ст. - 10-ті рр. ХХ ст.;**
- **еволюція модерністських напрямків і течій: 20-50-ті рр. ХХ ст.;**
- **розквіт масової культури та виникнення так званої рок-культури: 50-90-ті рр. ХХ ст.**

Розвиток науки й техніки

- **Так звана прогресивна художня культура стала наступним всесвітньо-історичним щаблем у розвитку реалізму.**

Модернізм

- **Специфічним культурним феноменом ХХ ст. називають модернізм. Модернізм (від франц. - новий) - термін сумарний, який позначає велику кількість не схожих між собою, різноманітних та суперечливих художніх напрямів у світовій культурі ХХ ст.**

Модернізм

Модернізм - це культура, яка заздалегідь протиставляє себе будь-якому різновиду традиційної культури (і передусім культурі реалістичній).

Модернізм

- **Найбільш яскраво декадентські мотиви знайшли відображення у творчості символістів. Символісти приділяють увагу внутрішньому світу людини, глибинам душі.**

Модернізм

- **Більшість дослідників пояснює виникнення модернізму своєрідною світоглядною та художньо-естетичною реакцією на глибоку духовну кризу суспільства.**

Модернізм

- **До філософських підвалин модернізму слід насамперед віднести ідеї таких мислителів ХІХ-ХХ ст., як Артур Шопенгауер, Фрідріх Ніцше, Анрі Бергсон, Зігмунд Фрейд, Освальд Шпенглер, Карл Юнг, Жан Сартр, Альбер Камю та ін.**

Модернізм

Модернізм - це культура асоціальна. А тому предметний зміст дійсності перетворюється для діячів модернізму в щось несуттєве, другорядне. Це знаходить своє відображення у виникненні принципу деформації як спільного принципу, характерного для всіх численних течій модернізму.

Модернізм

- **Ще одна з особливостей модернізму - це розрив зв'язку з масовою художньою свідомістю, масовим художнім смаком. Культура модернізму є, по суті, елітарною, тобто орієнтованою на невелику групу людей, які володіють особливим художнім сприйняттям.**

Авангардизм

- **В мистецтві ХХ ст. виникло таке поняття, як авангард (від фр. *avantgarde* – передовий загін). Воно об'єднало на принципах корінного оновлення художньої практики різні школи і напрямки європейського мистецтва 10–20-х рр. ХХ ст.**

Авангардизм

- **У 1913 р. сформувалася течія російського авангарду, до якого належали такі відомі художники, як Казимир Малевич (1878–1935), Василь Кандинський (1866–1944), Кузьма Петров-Водкін (1878–1939).**

Модернізм

■ Біля джерел
модерністської прози -
творчість австрійського
письменника Франца
Кафки (1883–1924). Вся
його творчість є
наслідком конфлікту з
середовищем,
насамперед з батьками.

Модернізм

- **Модерністи дали культурі великих поетів – французів Гійома Аполлінера (1880–1918), Луї Арагона (1897–1982), Поля Елюара (1895–1952), німця Йоганнеса Роберта Бехера (1891–1958), росіянина Володимира Маяковського (1893–1930), іспанця Гарсія Лорку (1898–1936).**

Модернізм

- **Перша світова війна викликала природний відгук письменників. Видатний чеський письменник Ярослав Гашек (1883–1923) написав роман-епопею «Пригоди бравого солдата Швейка під час світової війни».**

Модернізм

- **Учасником Першої світової війни був німецький письменник Еріх Марія Ремарк (1898–1970). Її страхіття він описав у романі «На західному фронті без перемін».**

Модернізм

- Проти війни був спрямований роман французького письменника Анрі Барбюса (1873–1935) «Вогонь» – перший твір соціалістичного реалізму в зарубіжній літературі.

Модернізм

- **Шляхи розвитку театру в ХХ ст. були визначені драматургією норвезького драматурга Генріка Ібсена (1828–1906), новаторськими п'єсами Антона Павловича Чехова (1860–1904) та англійського письменника Бернарда Шоу.**

Модернізм

- **Близькою до експресіонізму вважається течія французького живопису, відома під назвою фовістів (від франц. - дикі). До групи фовістів належали А.Матісс, Р.Дюфі, А.Марке, А.Дерен, М.Вламінк, Ж.Руо, К.Ван-Донген.**

Модернізм

- **Ще одним художнім напрямком був кубізм (від фр. cube – куб). Зародження кубізму дослідники пов'язують з іменем іспанського художника Пабло Пікассо (1881–1973).**

Модернізм

- Пікассо П.
- “Авіньйонські дівчата”

Модернізм

- **Кубісти виходили у своїй творчості з того, що справжню сутність усіх предметів і явищ реального світу, включаючи людину, може бути передано у вигляді розмаїтих поєднань простих геометричних фігур.**

Модернізм

- Одним з перших теоретиків і практиків кубізму був французький художник Жорж Брак (1882–1963). Саме в його творах, поруч з Пікассо, експерименти кубізму набули найдосконаліших форм.

Модернізм

- **Ж. Брак**
“Естак”

Модернізм

- **Один з теоретиків кубізму – французький поет Гійом Аполлінер – близький друг Пікассо, заперечував зв'язок між художнім образом і дійсністю. Мистецтво має виражати індивідуальність художника.**

Модернізм

- **Абстракціонізм (від лат. abstractio – далекий від дійсності, відвертання) – напрямок в мистецтві ХХ ст., який відмовляється від зображення реальних предметів і явищ у живописі, скульптурі та графіці.**

Модернізм

- **Засновником абстракціонізму є російський художник Василь Кандинський, який з 1921 р. постійно жив за кордоном.**

Модернізм

- **Кандинський В. "Композиція Х"**

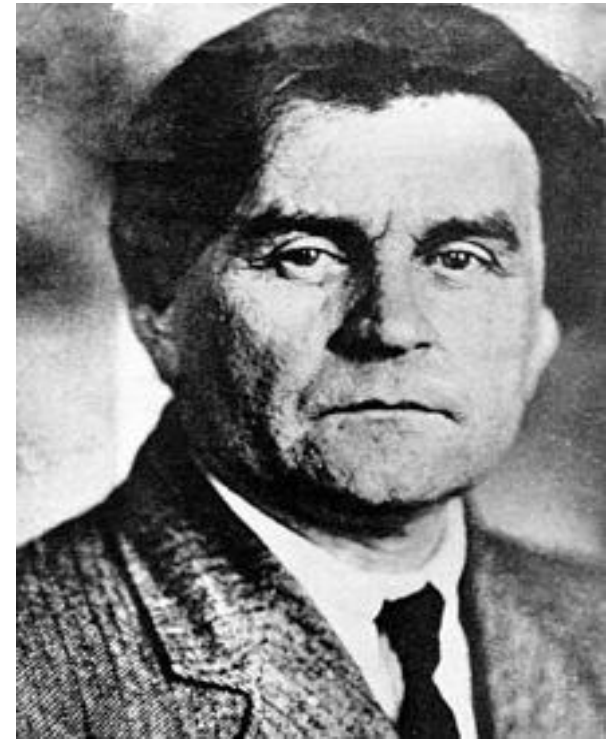
Модернізм

- **Естетичну програму абстракціонізму, його теорію Кандинський виклав в книзі «Про духовне в мистецтві» (1910). Кандинський – автор перших абстрактних живописних полотен.**

Модернізм

- **К.Малевич став основоположником супрематизму (від фр. *supreme* – найвищий). Його картина «Чорний квадрат» (1913) стала своєрідним маніфестом супрематизму.**

Модернізм

- **Одним з мистецьких напрямків 10–20-х років ХХ ст. був футуризм (від лат. futurum – майбутнє), який досяг найбільшого розквіту в Італії, Росії та Франції.**

Модернізм

- **Про утворення футуризму (від лат. - майбутнє) заявив італійський письменник Філіппо Марінетті (1876–1944).**

Модернізм

- **Ф.Марінетті в маніфесті "футуристичної літератури" висунув її основні риси: головним елементом поезії є хоробрість, зухвалість, бунт; література повинна прославляти рух, швидкість, агресію.**

Модернізм

У літературі представниками футуризму були В.Маяковський, частково Ігор Сєверянин і Велимир Хлєбников.

Модернізм

- **Виникнення розвиненого, вже "позадекадентського" модернізму більшість дослідників пов'язує з експресіонізмом (від франц. *expression* - вираження). Батьківщиною експресіонізму була Німеччина.**

Модернізм

- **Художникам-експресіоністам світ вбачався абсурдним, негармонійним і хаотичним, ворожим щодо "природної" людини. Тому ставлення до дійсності визначалось тим, що предмети і явища отримували властивості особистих почуттів і рис художника.**

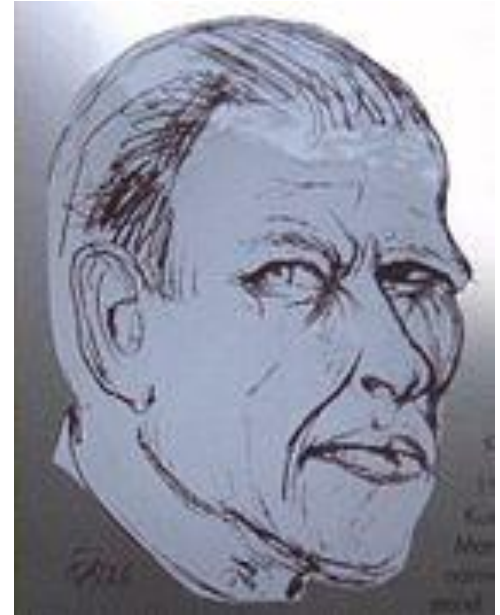
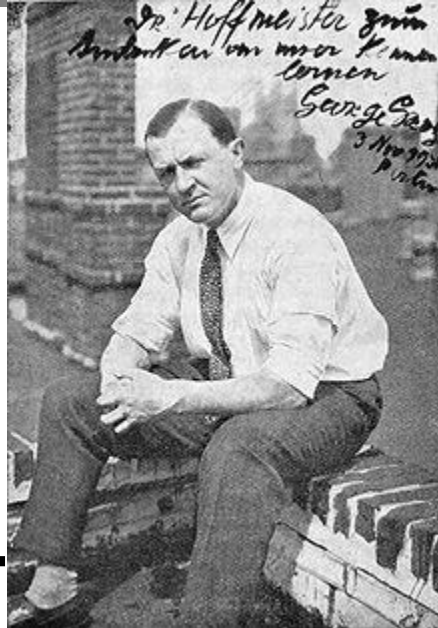
Модернізм

- **Відомими представниками експресіонізму в образотворчому мистецтві стали Ернст Кірхнер та Оскар Кокошка.**

Модернізм

- Художники Г. Гросс, О. Дікс прагнули надати експресіонізму антиімперіалістичного та антивоєнного спрямування.

Модернізм

- **Зокрема активну антиестетичну позицію містив у собі дадаїзм, який виник 1916 р. у Швейцарії. Молодих поетів, письменників, скульпторів, художників об'єднувала ненависть не тільки до війни, а й до суспільства.**

Модернізм

- **Прихильники дадаїзму використовували техніку колажу, спонтанність творчого процесу, епатажність, примітивізм, наслідуючи художній світ архаїчної людини, дитячий малюнок.**

Культурні події поч. ХХ ст.

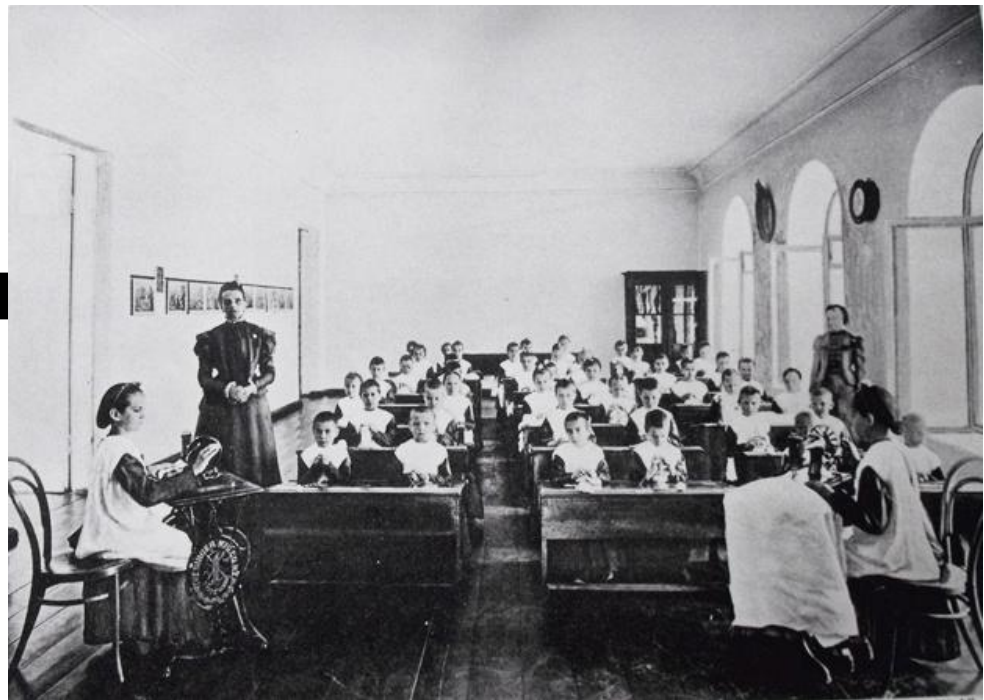

- **На початку ХХ ст. дещо збільшилася мережа навчальних закладів та кількість учнів і студентів у них.**
- **У 27 вузах навчалось 35,2 тис. студентів,**
- **у 26 тис. загальноосвітніх шкіл - 2,6 млн. учнів.**

Культурні події поч. ХХ ст.

- У Харківській губернії з 2000 шкіл 85% могли надати лише трикласну освіту. У цих школах навчалися 60% дітей.

Культурні події поч. ХХ ст.

- Так, у 1911 р. було відмовлено 16,5 тис. дітей, у 1912 р. - 28 тис., а у 1915 р. - 29,5 тис. Як правило, в губернії закінчувало школу не більше 10% учнів.

Культурні події поч. ХХ ст.

- **До 1915 р. в Харківській губернії було 12 чоловічих і 14 жіночих гімназій,**
- **2 прогімназії, 7 реальних училищ,**
- **4 духовних, 2 комерційних і художнє, а також один кадетський корпус та інститут шляхетних дівчат.**

Культурні події поч. ХХ ст.

- **Відомим діячем освіти на Харківщині була Х. Д. Алчевська. Ще у 1862 р. вона відкрила Харківську жіночу недільну школу.**

**Алчевська Х.Д.
(1843-1920)**

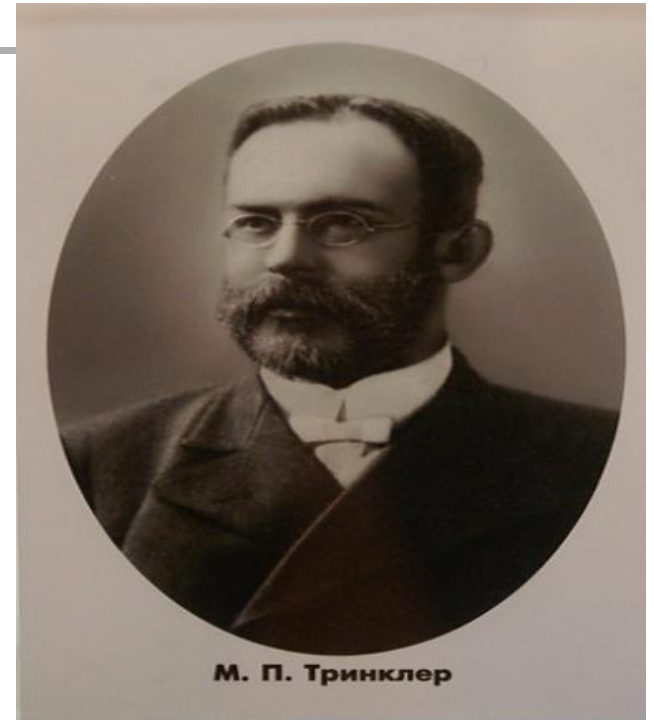
Модернізм

**Д.О.Граве
(1863-1939)**

**Л.Л.Гіршман
(1839-1921)**

**М.П.Трінклер
(1859-1925)**

Культурні події поч. ХХ ст.

Льотчик П.М.Нестеров у 1913 р. першим продемонстрував у небі над Києвом "мертву петлю".

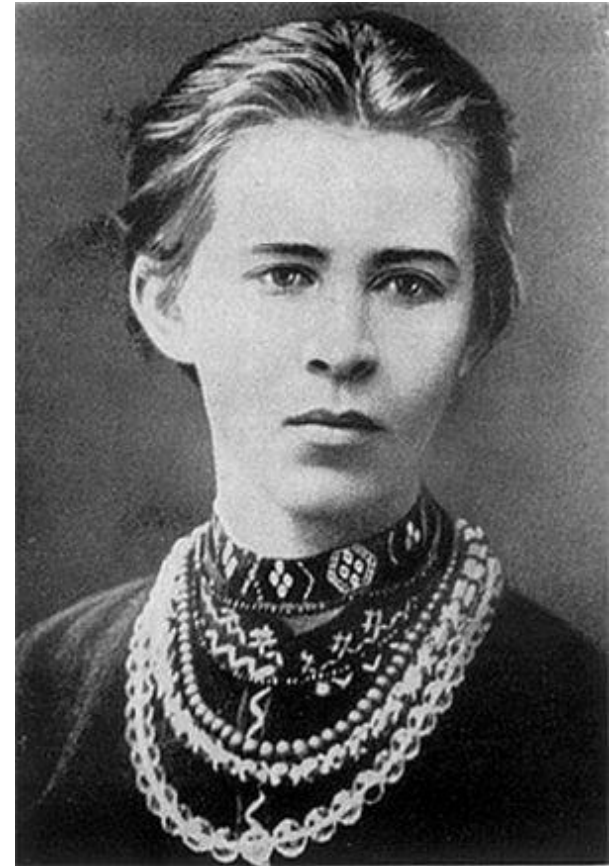
Культурні події поч. ХХ ст.

- **Культура модернізму спирається на психологізм, зосередженість на внутрішньому світі людини й суб'єктивних враженнях героя. Найяскравіше цей підхід відбився у творчості неоромантиків Михайла Коцюбинського та Лесі Українки.**

Культурні події поч. ХХ ст.

- У своїх творах ці митці створюють особливий художній світ, що поєднує реальне й міфічне, свідоме й підсвідоме, високий ідеал і похмуру дійсність.

Культурні події початку ХХ ст.

- **Творча еволюція М. Коцюбинського зробила його найяскравішим представником українського імпресіонізму. До кращих зразків світової літератури належать його новели "Сон", "На острові", новаторська повість-балада "Тіні забутих предків".**

Михайло Коцюбинський
(1864—1913)

Культурні події початку ХХ ст.

**У поезії захоплення
модернізмом
позначилося на
творчості Миколи
Вороного, Григорія
Чупринки,
Олександра Олесь.**

Олександр Олесь
(1878—1944)

Культурні події поч. ХХ ст.

- На Буковині найвидатнішою письменницею була Ольга Кобилянська - соціально-психологічна повість "Земля" (1902).

Ольга Кобилянська
(1863—1942)

Культурні події поч. ХХ ст.

- **Плідно працювала українська труппа Марка Кропивницького.**
- **У 1907 р. Микола Садовський заснував перший український стаціонарний театр.**

Культурні події початку ХХ ст.

Успішно працювали українські композитори
М. Леонтович, С. Людкевич, К. Стеценко.

М. Леонтович

К. Стеценко

Культурні події початку ХХ ст.

- **Світового успіху
досягла
співачка
Соломія
Крушельницька.**

С.Крушельницька

Культурні події початку ХХ ст.

**Залізничний
вокзал у
Львові,
виконаний у
стилі
модерн**

Культурні події початку ХХ ст.

- **Залізничний вокзал у Жмеринці (Вінницька обл.), виконаний у стилі модерн**

Культурні події початку ХХ ст.

Для модерну характерні:

- - **асиметричність планування,**
- - **використання нових матеріалів (бетон, скло, лите залізо),**
- - **естетика гнучких і ламаних ліній.**

Культурні події початку ХХ ст.

- Бекетов
- Олексій
- Миколайович
- (1862-1941)

Культурні події початку ХХ ст.

Будинок Харківського медичного товариства з Бактеріологічним інститутом ім. Л. Пастера (1911-1913) на вулиці Пушкінській і будівля Комерційного інституту (1914-1916).

Культурні події початку ХХ ст.

**Значний слід в
українській
архітектурі поч.
ХХ ст. залишив
Владислав
Городецький
(1863-1930)**

Будинок з химерами

- був побудований на схилі;
- у будівництві використовувався новий матеріал - цемент;
- це був єдиний будинок в Києві, створений у подібному стилі.

Будинок з химерами

- Прикрашений зовні і усередині безліччю скульптурних деталей. Їх виконав італійський скульптор і близький друг архітектора — Еліо Саля (1864—1920).

Культурні події початку ХХ ст.

Василь

**Кричевський
будинком
Полтавського
земства
започаткував
новий стиль в
архітектурі –
український
модерн.**

Культурні події початку ХХ ст.

**“Вибори полковником
Мартина Пушкаря”
Автор С. Васильківський**

«Козак Голота»

Культурні події початку XX ст.

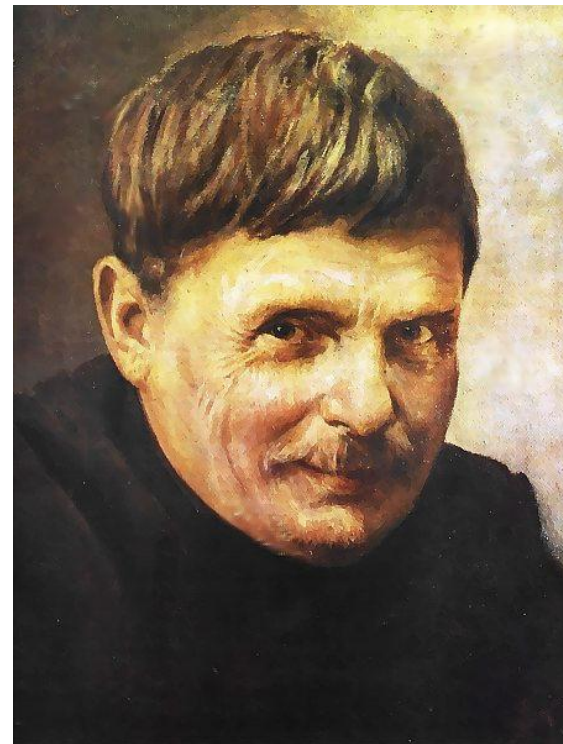

“Чумацький Ромоданівський шлях” Сергія Васильківського

Культурні події початку ХХ ст.

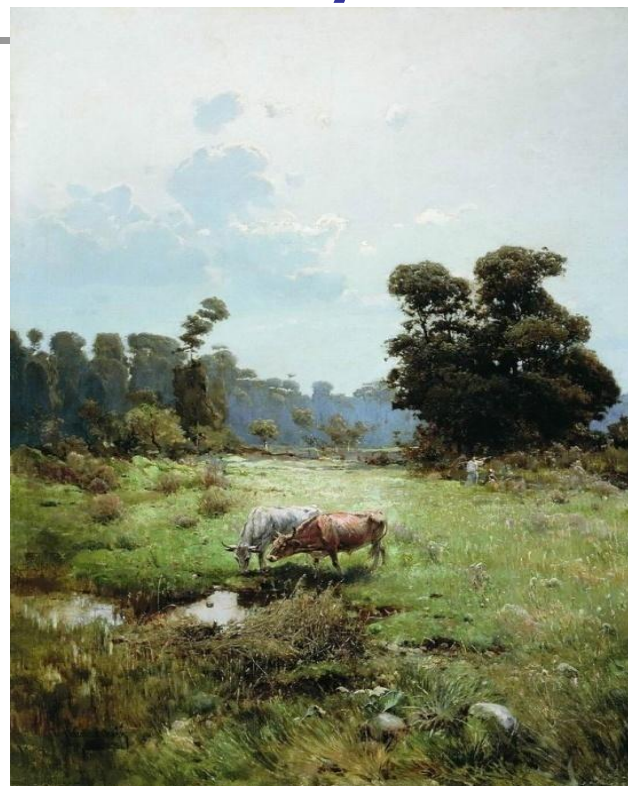
- **Васильківський
Сергій Іванович
(1854 – 1917)**

Культурні події початку ХХ ст.

**«Весна в
Україні»**

«Козача левада»

Культурні події початку ХХ ст.

- Мурашко О.О.
(1875-1919)

**Дівчина в червоному
капелюсі**

Культурні події початку ХХ ст.

**Мурашко О.
“Похорон кошового”**

Культурні події початку ХХ ст.

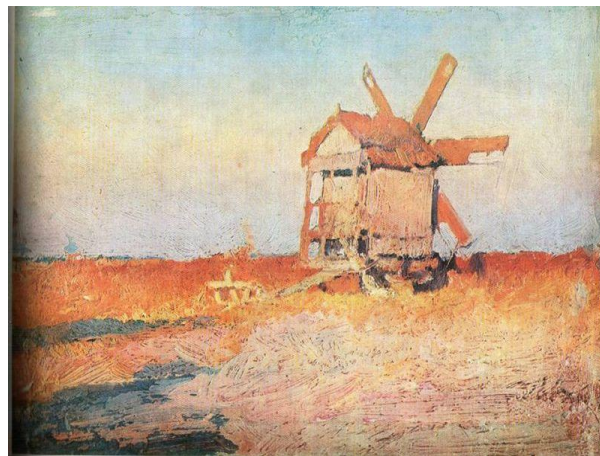
**Левченко
Петро
Олексійович
(1856 - 1917)**

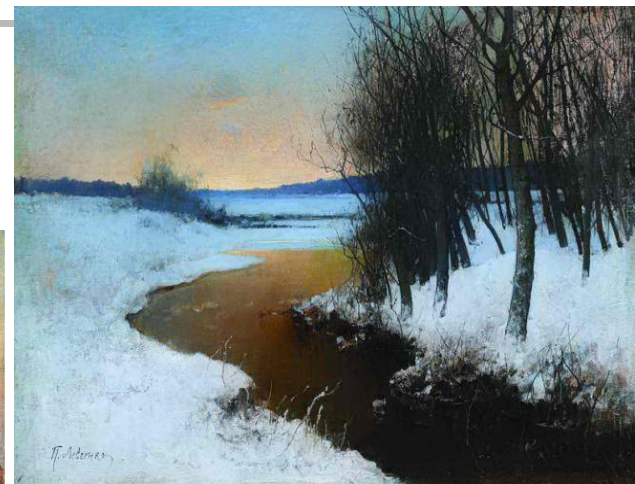
Культурні події початку ХХ ст.

Хата 1910 р.

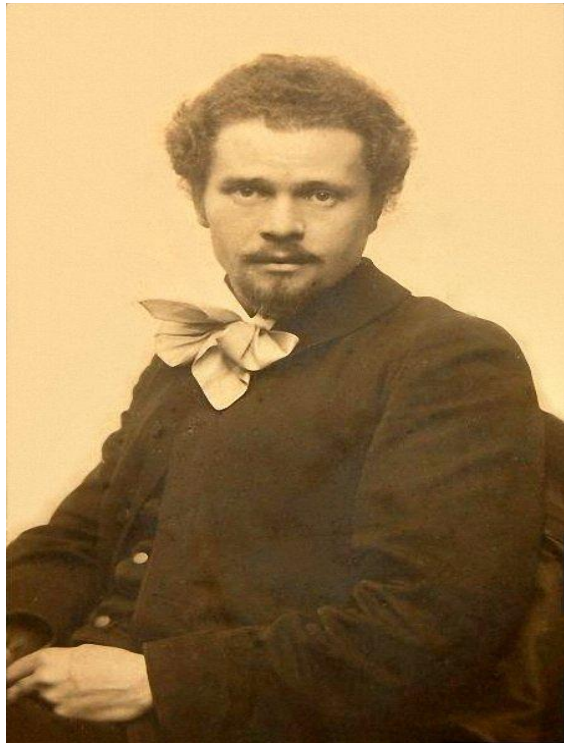
**Вітрячок.
Вечоріє
1890~1910 рр.**

**Зимова річка
1900 р.**

Культурні події початку ХХ ст.

- **Іван Труш
(1869-1941)**

**Портрет А. М.
Труш-
Драгоманової,
дружини
художника.**

Культурні події початку ХХ ст.

**Труш І.
«Місячна ніч над
морем»**

**«Затока
Дніпра»**

Культурні події початку ХХ ст.

- **Кричевський
Федір
Григорович
(1879-1965)**

**«Портрет Л.Я.
Старицької у
зеленій сукні»**

Кричевський Ф.

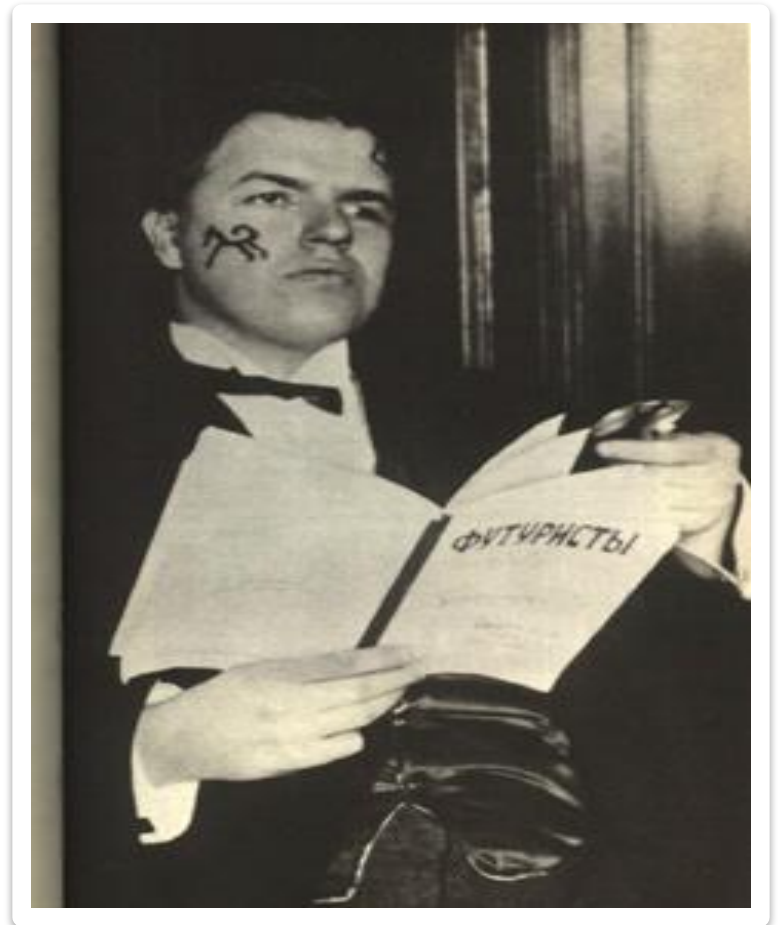
«Три віки»

«Наречена»

Культурні події початку ХХ ст.

- **Бурлюк Давид Давидович**
- **— український художник-футурист, поет, теоретик мистецтва, літературний і художній критик, видавець.**

Бурлюк Д.Д.

**Пахарь
(1910 р.)**

Революція (1917р.)

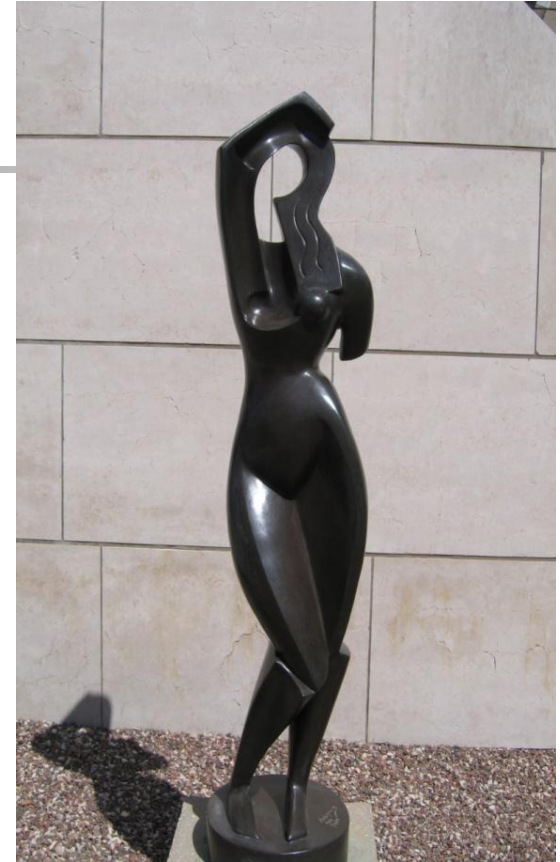
Культурні події початку ХХ ст.

**Архипенко
Олександр
(1887-1964)
став
засновником
нового напрямку
в скульптурі –
кубізму.**

Культурні події початку ХХ ст.

- Звівши до мінімуму зображувально-пізнавальні завдання мистецтва, кубізм висунув на перший план формальні експерименти – конструювання об'ємної форми на площині, вияв простих стійких геометричних форм (куб, конус, циліндр), розклад складних форм на прості.

**Жінка вкладає
волосся
(1914)**

Культурні події початку ХХ ст.

- **Паращук М.**
- **Пам'ятник Міцкевичу**

Культурні події початку ХХ ст.

М. І. Паращук. Портрет В. С. Стефаника. Гіпс. 1906. Львівський музей українського мистецтва.

- М. Паращук виконав скульптурні портрети І. Франка, В. Стефаника, М. Лисенка та С. Людкевича.

Висновок

- Отже, культурна ситуація ХХ ст. покликала до життя багато різних художніх течій. Попри всі суперечності та конфлікти епохи, діяльністю представників різних художніх течій, різних національних культур формується різноманітна, суперечлива світова культура.

Література

Абрамович С. Д. Світова та українська культура / С. Д. Абрамович. – Львів : Світ, 2004. С. 317–321, 327–328.

Греченко В.А. Світова та українська культура: довідник / В.А.

Греченко, І.В. Чорний. – К. : Літера ЛТД, 2009. – С. 357–372, 381–385.

Історія української та зарубіжної культури: навч. посібник / за ред. С. М. Клапчука [6-те вид., випр і доп.]. – К. : Знання-Прес, 2007. – С. 204–264.

Кордон М. В. Історія української культури: Навч. посібник / М. В. Кордон. – Львів : Магнолія, 2011. – С. 262, 416–444.

Лекції з історії світової та вітчизняної культури / За заг. ред. А.

В. Яртися, С. М. Шендрика, С. О. Черепанової. – Львів : Світ, 1994. – С. 296–313, 516–535.

Шейко В.М. Історія української культури: навч. посібн. / В.М.Шейко, В. Я.Білоцерківський. –К.: Знання, 2009. – С. 116-320.